

PITI FERENC

Opuliai László nádor proskribáló oklevele (1370)*

A középkori Magyarország nádori közgyűléseire oly jellemző proskribálás vagy levelesítés (*proscriptio*) jogi szerepével, lefolyásával, gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban a közelmúltban Tringli István és Solymosi László írt (terjedelmes forrásközléssel gazdagított) tanulmányt.¹ Jelen dolgozat is szeretne hozzájárulni a proskribáló oklevelek publikálásához, egyrészt, mivel ezen források, jog- és társadalomtörténeti jelentőségükön túl, sajnálatosan ritka fennmaradottságuk miatt is megérdemlik a figyelmet,² másrészt így jelen forrás (aminek éves keltezése hiányzik, de igen valószínű datálása más adatok alapján kikövetkeztethető) is bekerülhet majdan az Anjou-kori Oklevéltár-sorozat megfelelő kötetébe, mely sorozat szerkesztőbizottságának az Ünnepektől kezdve fogva tagja és több kötetének szerzője.³

A címben jelzett oklevél⁴ Opuliai László nádor (1367–1372)⁵ Gömör megyére vonatkozó közgyűlésének állít emléket. Mivel ekkortájt bizonyos megyék esetén a nádori közgyűléseket már megszokott párokban tartották,⁶ biztonsággal állítható, hogy a gömöri közgyűlés együtt volt Torna megyéével. A levelesítő okiratokat azonban ilyen

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00429/10/2) támogatásával készült, alapjául a 2011. decemberi Szegedi Bolyai Ösztöndíjasok Konferenciáján tartott előadásunk szolgált.

¹ TRINGLI ISTVÁN: *Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából*. Levéltári Közlemények 69 (1998) (a továbbiakban: TRINGLI 1998.) 3–31. pp.; SOLYMOSSI LÁSZLÓ: *Szabolcs és Bereg vármegye gonosztevőinek lajstroma 1435-ből*. Jóna András Múzeum Évkönyve 42 (2000) 139–147. pp. (A levelesítéssel kapcsolatos általános megállapításokra és a korábbi szakmunkákra lásd ezen két tanulmányt.)

² 34 tételből álló listájuk: TRINGLI 1998, 31. p. Ez alapján közölt nemrég két proskribáló oklevelet PITI FERENC: *Kont Miklós nádor levelesítő okiratai 1366-ból*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. CXXXII. Szerk. Blazovich László – Piti Ferenc. Szeged, 2011. (a továbbiakban: PITI 2011.) 51–57. pp.

³ *Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Fundavit Julius Kristó. Praeside Tiburtio Almási, adiuvantibus Ladislao Blazovich, Geisa Érszegi, Francisco Makk, Francisco Piti. Szerk. Almási Tibor (XI–XIV.), Blazovich László (VII–VIII., X., XXI.), Gécz Lajos (VII., IX–X., XXI.), Köfalvi Tamás (XIV.), Kristó Gyula (I.–VI., XVII., XIX.), Makk Ferenc (XIX.), Piti Ferenc (XX., XXII–XXIV., XXVI–XXIX.), Sebők Ferenc (XXV., XXXI.), Tóth Ildikó (XV.). Budapest–Szeged, 1990–.

⁴ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény. 263393.

⁵ ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996. (a továbbiakban: ENGEL 1996.) I. 3. p. Életpályájára lásd CSUKOVITS ENIKŐ: László 5. [Opuliai László] In: *Korai Magyar Történeti Lexikon*. Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál – Makk Ferenc. Budapest, 1994. 396–397. pp.

⁶ KRISTÓ GYULA: *Társzervezés és térszemlélet a középkori Magyarországon*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 19. Szeged, 2003. 179. p.

esetekben nem együtt a két megyének, hanem megyénként bocsátották ki, így alább „csak” a gömöri vonatkozások olvashatóak.

Az oklevél sajnos csonkán maradt fenn, kb. a fele hiányzik, emiatt számos, benne szerepelt proskribált neve és bűne is elenyészett. Ráadásul a forrás dátuma sem maradt meg, de mivel az oklevél szövege szerint a közgyűlés a Mihály arkangyal ünnepe (szept. 29.) utáni szerdán volt (pontosabban: kezdődött), egyéb adatokból⁷ pedig tudjuk, hogy Opuliai László a nádorsága alatt őszi idő során csak 1370-ben tartott közgyűlést Gömör és Torna megyéknek, a forrás nagy biztonsággal 1370-ben, mégpedig a közgyűlés kezdete (okt. 2.) után néhány nappal kelt, a nádornak a közgyűlésről fennmaradt egyéb oklevelei⁸ alapján vélhetően okt. 7–10. között.⁹

Az oklevél tartalmát röviden így summázhatjuk: a nádor a király hatásköréből és saját hivatalából Gömör megye nemeseinek és más jogállású embereinek közgyűlést tartott Tornalja¹⁰ falu mellett okt. 2-án a tolvajok s rablók lecsendesítésére és a gonosztevők kiirtására, ahol 12 esküdt ülnököt választottak a jelenlevő nemések közül, akik a megye alispánjával és szolgabíróival¹¹ (vagyis a nádor bírótársaival) együtt hitűkre, a király és Szent Koronája iránti hűségükre esküt tettek a kereszt fáját megérintve, hogy az igazságot megőrzik, a hamisságot nem hagyják jóvá és a gonosztevőket név szerint megnevezik.

Ezután következik a proskribált személyek listája, ami azonban az oklevél csonkultsága miatt nem teljes. A forrás további, hiányzó része azonban rekonstruálható, mégpedig épp Opuliai László két, 1370. évi, a tartalmi jegyeken túl azonos struktúrájú és (majdnem azonos) formulás részekkel ellátott oklevele alapján. Ezekben a bűnlista után az olvasható, hogy a proskribált személyek nem jelentek meg a közgyűlésen, ezzel mintegy elismerve bűnösségüket, ezért a nádor mondott bírótársaival őket fő- és vagyronvesztésre ítélte, azaz őket bárki, bárhol büntetlenül elfoghatta, megölhette, javaikat elvehette, a levelesítettek rokonai pedig mindez ellen nem kezdhettek peres eljárást. Ezután következett a nádor bírótársainak egyetértő nyilatkozata, majd az oklevél megerősítő és keltező formulája.¹² Hiányos oklevelünk elveszett részében is ezen tartalmi elemeket kell feltételezzük.

⁷ PI. GÁBOR GYULA: *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt*. Budapest, 1908. (a továbbiakban: GÁBOR 1908.) 135–137. pp.; ILA BÁLINT-BORSA IVÁN: *Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525*. Budapest, 1993. 111–112. pp.

⁸ Okt. 7.: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár. (a továbbiakban: DL) 7180. és 56891.; okt. 9.: DL 56892. és 71776.; okt. 10.: DL 56893.

⁹ Ezen forrást nem említi GÁBOR 1908, 135. p. és HAVASSY PÉTER: *Gömör és Torna vármegyék nádori közgyűlései a 14–15. században*. Herman Ottó Múzeum Évkönyve 39 (2000) 146. p. sem.

¹⁰ A forrásban szereplő Gömör megyei településekre I. GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. (a továbbiakban: ÁMTF) II. Budapest, 1987. 457–559. pp.; ENGEL PÁL: *Magyarország a középkor végén*. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Budapest, 2001. CD-ROM. (a továbbiakban: ENGEL, Térkép.)

¹¹ ENGEL 1996, I. 130. p. említi az oklevélben olvasható alispánt (Kovácsi János). A szolgabírók neveit (Kini-zi Benedek, Mellétei Beke, Kishanvai Lénárt, Váli János) azonban WERTNER MÓR adatgyűjtésének vonatkozó oldala (*Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához*. Történelmi Tár. 1907. 9. p.) nem tartalmazza.

¹² DL 85388. NAGY GYULA: *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára*. I. Budapest, 1887. 366–368. pp. (1370. aug. 11.); DL 91759. PESTHY FRIGYES: *Krassó megye története*. III. Budapest, 1882. 96–99. pp. (1370. máj. 12.) – Tekintve, hogy Pesthy szövegkiadása úgy általában, de főleg épp a proskri-

Az oklevél fennmaradt formájában 16 férfi neve és bűne olvasható: az elkövetők közül 5 tekinthető nemesnek, míg 11 jobbágnak, tehát az érintettek közel háromnegyedének. A bűnösnek nyilvánítottak közül a tolvaj (*fur*) minősítés száma egyértelműen domináns (15), egy ember pedig tolvajok rejtegetőjeként (*hospes*) is szerepel (akikre ugyanazon büntetés vonatkozhatott, mint magukra a tolvajokra). Heten kóborlók, vagyis szökevények voltak, mindannyian jobbágyok.

Ha a tendenciák tekintetében összevetjük ezen adatokat egy kortárs és azonos területre vonatkozó forrással, jelesen Kont Miklós 1366. évi, hasonlóan gömöri proskribálásról szóló oklevelével,¹³ megállapíthatjuk, hogy a levelesítettek döntő része mindkét forrásban jobbágy volt, a bűncselekmények zöme tolvajlás vagy rablás, a kóborló (*latitans*, *divagans*) személyek száma pedig magas.

Nos Ladislaus dux Opulye regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum memorie commendamus, quod cum nos regia celsitudo multiplicatis malefactoribus et regni sui depredatoribus ad quoslibet comitatus regni ad congregationes generales celebrandas sua regia auctoritate nostrique palatinatus officii debito requirente destinasset, nosque inter ceteros Hungarie regni comitatus universitati nobilium et aliorum cuiusvis status et conditionis hominum comitatus Gumuriensis pro compesscendis furibus et latronibus ac quibuslibet malefactoribus exstirpandis inpendenda iusticia congruenti feria quarta proxima post festum beati Mychaelis archangeli prope villam Tornalya congregationem celebrassemus generalem, in ipsaque congregatione nostra per universitatem nobilium dicti comitatus Gumuriensis magistrum Ladislaum de Chythnuk, Dominicum filium Dominici, Mychaelem de Puthnuk, Emericum Parvum, Bartholomeum filium Deseu de Beye, Ladislaum filium Nicolai de Zabar, Mychaelem dictum Zekul, Stephanum filium Beke de Janusy, Andream filium Alexandri de Hannua, Benkus de Tornalya predicta, Egidium filium Ethyreh de Kecheu et magistrum Nicolaum filium Peteu de Derechen pro iuratis assessoribus nobis petivissemus assignari. Tandem iidem iurati assessores unacum Johanne filio Andree de Koachy vicecomite, Benedicto de Cheniz, Beke de Mellete, Leonardo de Kyshannua et Johanne filio ..... de Val iudicibus nobilium eiusdem comitatus ad fidem eorum deo debitam fidelitatemque domino nostro regi sueque Sacre Corone regie pro dicenda veritate et iusticia observanda in eo ut cunctis iusticiam observarent, veritatem non opprimerent falsitatemque non rectificarent et quoslibet malefactores nobis nominatim enarrarent tacto dominice crucis ligno nobis prestitam, habito inter se deliberativo tractatu Anthonium filium Cosme de Zuha in quartali residentem furem, Nicolaum filium Petri Chunka dictum furem latitantem, Dousa triticultorem condam in Hannua commorantem nunc divagantem furem, Lucasium dictum Eboltou condam in Hannua portione Farkasii residentem furem divagantem, Johannem dictum Zeel in Zuha possessione Jacobi filii Lathrand residentem furem, Nicolaum dictum Zele in Olmag portione filiorum Mychaelis de Ryma residentem furem, Petrum dictum Wezele condam in Tornalia residentem furem

báltak listájánál számos hiányosságot és pontatlan olvasatot tartalmaz, ezért a tanulmány függelékében a bűnlajstrom-részt újraközzöljük. Pesthy egyebekben a közgyűlés esküdt úlnökei közül is háromnak rosszul közli a nevét. Ezek helyesen: Balug (dictus) János, Dyakolch-i Tamás, Lopusnuk-i Miklós.

¹³ PRTI 2009. 52–54. pp.

latitantem, Cosmam condam in possessione Lapsa residentem furem latitantem, Nicolaum filium Petri Rufi in villa Zenthpetur domini [reg]is residentem furem, Damianum nobilem in possessione Baasth in quartali commorantem, Georgium filium Johannis dicti Dranyas furem latitantem, Thomam nobilem de Kuthus furem et hospitem furum, Barnabam in Almagh possessione ..... dicti Zelus commorantem furem, Andream filium Johannis Magni furem [lat]itantem, Stephanum dictum Fodor filium Nicolai similiter Fodor dicti nobilem ..... [com]itatus Gumuriensis antedicti residentem furem, Petrum filium ..... nobilem de Orl similiter in metis dicti comitatus reside[n]tem ..... nomine Cozmafiayanus qui relictam Cosme ..... uxorem in Nempti possessione ..... Sankfolua residentem nunc ..... valentem .....

Függelék

Opuliai László nádor 1370. máj. 12-i, Krassó megyei proskribáló oklevelének bűnlajstroma¹⁴

...Prosa iobagionem magistri Ladislai filii Galli de Vmur in possessione eiusdem Kundench commorantem, Dominicum dictum Cantacur iobagionem eiusdem magistri Ladislai in possessione sua Denth residentem, Benedictum dictum Orrus iobagionem ipsius magistri Ladislai in dicta villa Denth commorantem, Thomam Rufum in civitate Mezeusomplyo residentem iobagionem domini regis, Johannem filium Abrahe in dicta civitate commorantem, Hranoya kenezium iobagionem regalem in villa Zuhor commorantem hospitem furum, Ladislaum filium Bratanch kenezium iobagionem regalem in villa Zeepteleky residentem similiter hospitem furum, Bratk similiter iobagio[nem] regalem in villa Sama in pertinentiis Erdsomplyo commorantem, Valentinum filium Nicolai kenezium iobagionem regalem in villa Petri filii Walk in pertinentiis B[orzwafeu] commorantem, Bratyzlou [et] Bucha iobagiones magistrorum Benedicti et Petri filiorum Pauli filii Heem in villa Radymlya residentes, Vanchuk in quarta filiali in possessione Doman commoran[tem], Drugan iobagionem regalem in villa Baasa ad castrum Erdsomplyo pertinenti commorantem, Ladislaum Fabrum iobagionem regalem in Moyond residentem, Andream filium Thome dicti Kutus [diva]gantem, Jacobum filium Kopaz latitantem, Choga et Petrum filium Thodor in villa Hom commorantes iobagiones Francissci filii magistri Konya condam bani, Ztoyk et Woych filium eiusdem iobagiones dicti Francissci in villa Ters commorantes hospites furum, Bakaan latitantem, Buguzlou divagantem, Raduuch in villa Bozyas iobagionem Nicolai filii Nicolai de Jank residentem, Rada filium Myrus in villa Hom commorantem iobagionem predicti Francissci filii magistri Konya, et Wolya filium Ztyrew iobagionem domini regis in villa Nouak commorantem, Mychaelem fratrem predicti Bucha iobagionem regalem in villa Kwzeg residentem ad castrum Galambuch pertinentem, Kychyn filium Nogyhna divagantem, Radus filium Tysen iobagionem regalem in villa

¹⁴ A Krassó megyei településekre lásd ÁMTF III. Budapest, 1987. 477–498.; ENGEL, Térkép.

Terenyen residentem, Farkas alio nomine Faryan, Veytyh, Benche, Buhan et Lukasium divagantes, Ztoyan filium Bratyzlou in villa Karalus in pertinentiis civitatis Somplyo residentem, Demetrium dictum Bychench et Drusoya iobagiones Thome in villa sua Matyaz vocata residentes, Mykola in villa Kygyos residentem cusorem falsorum denariorum, Ladislaum fratrem predicti Mykola circa magistrum Kerepch commorantem falsorum denariorum cusorem, Ladislaum filium Kragny iobagionem regalem in villa Kragunfalua residentem in pertinentiis ad Ilyed hospitem furum, Ratk iobagionem magistri Petri filii Heem in villa Egurzeg residentem, Goztyn divagantem, Dubruy iobagionem Georgii filii Emerici condam wayuode in villa Teyed commorantem, Zioha divagantem, Bolda et Hoal iobagiones regales in villa Almas residentes, Sysa vagabundum, Dobruy et Prodan filios Walkonya ac Pryan iobagiones regales in villa Herczek commorantes, Blasium dictum Rendes divagantem, Wolha iobagionem Zemere in villa Tolyanfalwa residentem, Syuka filium Ztanyzlou latitantem, Thomam dictum Loaz iobagionem regalem in villa Waya commorantem, Horgach iobagionem filiorum Nicolai de Jank in Chazarteteu commorantem, Basylo et Lukasium filium Maladyn divagantes, Veze vagabundum, Radyn filium Donk iobagionem Andree dicti Ordas in villa Vodad commorantem, Mark dictum Drnya et Rada fratrem eiusdem divagantes, Valentinum filium Lukachii latitantem, Dragoya alio nomine Thefoya divagantem, Andream filium Johannis latitantem, Zlaua divagantem, Blasium iobagionem magistri Petri filii Heem in Egurzegh commorantem, Raduan filium Raduzlou divagantem, Radyka latitantem, Krayzlou iobagionem regalem in villa Tyuko commorantem, Obrad filium Dragoya latitantem, Kya filium Druguzlou in villa Leurynchfalua commorantem iobagionem Francisci filii magistri Konya, Ztayk iobagionem regalem in villa [F]oktalan in pertinentiis ad Kwesd residentem, Kukul iobagionem regalem in villa Merthyn [in pertin]entiis Jabulnuk residentem, Rahyn iobagionem Michaelis dicti Bubal in villa Gyuluez residentem et Mekenye filium Kumbogdan in Mezeusomplyo commorantem pro publicis furibus et latronibus ac malefactoribus notoriis nominantes ad debitam vindictam proscriptorum s[up]portandam nobis in eorum registro assignarunt.